CRNOGORCI U VOJVODINI NAKON 70 GODINA

Nenad Stevović

The author outlines the demographic circumstances in the places in Vojvodina which were populated by Montenegrins 70 years ago, and brings a poem on colonisation written by Radovan Stevović, an early resistance fighter who gave the name to Lovćenac.

Kolonizacija Crnogoraca u Vojvodinu odvijala se u periodu 1945−1948. godine u specifičnim istorijskim uslovima neposredno poslije završetka Drugog svjetskog rata i Narodnooslobodilačke borbe jugoslovenskih naroda. Vlada Demokratske Federativne Jugoslavije je, donošenjem Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji koji je Privremena Narodna Skupština DFJ jednoglasno usvojila 23. avgusta 1945. godine, kolonizaciju Vojvodine podigla na savezni nivo i s njime su u prvom redu bila obuhvaćena seoska domaćinstva iz svih djelova Jugoslavije. Koliko je nova vlast studiozno i na vrijeme planirala čitavu organizaciju nove agrarne politike i kolonizaciju jugoslovenske žitnice govori i činjenica da je, čak prije nego su okončana ratna dejstva na prostoru Jugoslavije, u Privremenoj vladi DF Jugoslavije od 7. marta 1945. godine

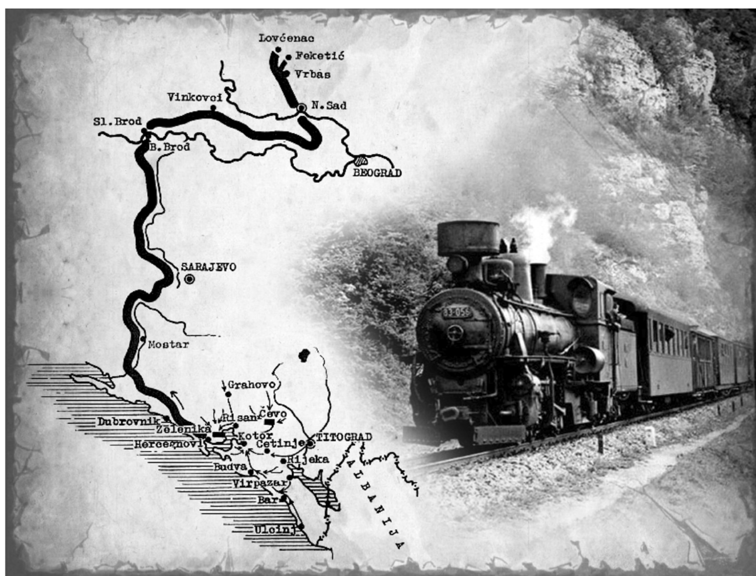
uspostavljeno i Ministarstvo kolonizacije na čelu sa ministrom Sretenom Vukosavljevićem. Narodni heroj Krsto Popivoda je u periodu od 1946. do 1948. godine bio predśednik Komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju u vladi FNRJ. U procesu priprema za kolonizaciju za sve republike su određene kvote, tj. broj porodica koje bi trebale da budu preseljene u Vojvodinu. Kvota koju je dobila NR Crna Gora je bila 7.000 porodica. Primjenom Zakona obezbijeđen je i zemljišni fond za sprovođenje agrarne reforme i kolonizacije, kao i za formiranje velikih državnih poljoprivrednih dobara. Ukupno 1.600.000 hektara plodne vojvođanske zemlje podijeljeno je na 66.000 kolonista, 70.000 bezemljaša, više poljoprivrednih dobara i drugih ustanova.

Po završetku Drugog svjetskog rata, brojčano veoma zastupljena nacionalna zajednica Njemaca u Vojvodini smanjena je za 90 procenata. Po popisu iz 1941. godine u Vojvodini je živjelo 318.259 Njemaca, a na prvom posljeratnom popisu, 1948. godine, 31.821. Razlozi su brojni i iz percepcije istorijskog trenutka razumljivi. Vojnička pogibija, bježanje, protjerivanje, asimilacija, etnička mimikrija…

Iz Drugog svjetskog rata Crna Gora je izašla sa procentualno najvećim gubicima među južnoslovenskim državama. Rasipanje stanovništva Crne Gore, prepolovljenog tokom

nekoliko decenija XX vijeka, nastavljeno je nakon oslobođenja i stvaranja nove Jugoslavije preseljevanjem njenog najvitalnijeg, revolucionarnog dijela u Vojvodinu.

U jesen 1945. godine otpočelo je najveće plansko iseljavanje u istoriji Crne Gore. Crnogorci su u najvećoj mjeri kolonizovani na prostoru srednje Bačke. U mjestima predviđenim za naseljavanje porodica iz Crne Gore nalazilo se 7.860 useljivih, od ukupno 9.971 napuštene kuće. Prednost prilikom dobijanja prava na kolonizaciju su imale porodice boraca i palih boraca Jugoslovenske armije, invalidi NOR-a i siromašne seljačke

Mapa puta crnogorskih kolonista

porodice. Iz Zelenike su kolonisti posebnim kompozicijama vozova „bez voznog reda" putovali dolinom Neretve, Bosne i Save. U Inđiji i Staroj Pazovi su se iskrcavali i zatim mijenjali pravac, u zavisnosti od krajnje odredišne tačke. To putovanje je u uslovima poslijeratnih loših saobraćajnih prilika bilo veoma dugo i naporno i trajalo je od 10 do 12 dana. Revolucionarni duh crnogorskih iseljenika, entuzijazam i vjera u bolju budućnost ogleda se i u događaju od 11. novembra 1945. godine, kada se vozni transport zaustavio u Vinkovcima i kolonisti obavili građansku dužnost glasajući za novu vladu DFJ.

U Sekić, mjesto kome su novi stanovnici promijenili ime u Lovćenac da ih podsjeća na stari kraj, naseljavani su iseljenici iz cetinjskog i barskog sreza, a u susjedni Feketić iz bokokotorskog sreza. U Vrbas kolonisti iz nikšićkog, a u Sivac iz pljevaljskog i bjelopoljskog sreza. Kolonisti iz kolašinskog sreza naseljavani su u Veprovac, kome mijenjaju ime u Kruščić, po narodnom heroju iz svog kraja Vukmanu Kruščiću. Crvenku

dobijaju iseljenici iz danilovgradskog sreza, a u Kulu se kolonizirаju iz više crnogorskih srezova. U Zmajevo i Ravno Selo se doseljavaju iseljenici iz podgoričkog, a u Bačko Dobro Polje iz šavničkog sreza. Toržu dobijaju kolonisti iz beranskog i andrijevičkog sreza i ime naselja mijenjaju u Savino Selo, po narodnom heroju Savi Kovačeviću. Sva nabrojana mjesta danas su administrativno smještena u tri opštine geografski naslonjene jedna na drugu, Mali Iđoš, Vrbas i Kula, i predstavljaju prostor sa najvećom koncentracijom crnogorskih iseljenika u cjelokupnoj crnogorskoj dijaspori.

U Vojvodinu je tada naseljeno ukupno 6681 crnogorska familija, od čega 6043 iz matične domovine i 638 iz drugih djelova Jugoslavije. To je ukupno iznosilo 38450 Crnogoraca i zaslužuje epitet iseljavanja epskih razmjera, imajući u vidu da je to predstavljalo više od 10% tadašnjeg ukupnog stanovništva Crne Gore.

Danas, 70 godina kasnije, u Vojvodini još uvijek živi značajan broj učesnika istorijske kolonizacije, ali stasava i treća generacija potomaka crnogorskih gorštaka koji su rođeni u ravnici. Crnogorski antifašizam čini neraskidivu vezu između crnogorskih kolonista i njihovih potomaka u Vojvodini i matične države Crne Gore. Ta veza će trajati dokle god u novim pokoljenjima postoji sjećanje i poštovanje na Njegoševe riječi ispisane na spomeniku palim borcima NOB-a u centru Lovćenca: „Blago tome ko dovijek živi, imao se rašta i roditi“.

Poema o seobi revolucionara koji je kumovao Lovćencu

Radovan Savov Stevović (1910−1989), predratni komunista, revolucionar i pjesnik, nosilac Partizanske spomenice 1941. godine, bio je jedan od vođa kolonizacije Crnogoraca u Vojvodinu. Rođen u siromašnoj seljačkoj porodici u selu Kobilji Do, u kamenim Cucama u Katunskoj nahiji, osnovnu školu je završio na Trešnjevu i gimnaziju na Cetinju.

Radovan S. Stevović

Prije Drugog svjetskog rata sarađivao je u opozicionim časopisima: *Težačko pravo, Naša brazda i Radnički tjednik*. Nakon oslobođenja, svoje priloge objavljivao je u listovima: *Pobjeda, 4. jul, Cetinjski List i Politika ekspres*. Objavio je knjige: *Tragom borbe proletera, Pjesme, Poema o seobi, Ratnicima palim za slobodu* i *Pjesme za djecu*. Roman *Biografija jedne žene*, koji je u rukopisnoj zaostavštini ostavio svom najmlađem đetetu – dr Zagorki Kalezić, će povodom obilježavanja 70. godina od kolonizacije biti objavljen do kraja godine u izdanju Udruženja Crnogoraca Srbije „Krstaš“.

Radovan Stevović je promijenio ime Sekiću u Lovćenac koji postade simbol crnogorstva u Vojvodini, kao što je Lovćen od iskona simbol svekolikog crnogorstva.

Radovan Stevović je sahranjen je uz vojne i civilne počasti u Lovćencu 1989. godine.

Poema o seobi

Nad Lovćenom i Orjenom
Oblaci se gomilaju
I planinskoj okolini
Neki tmurni izgled daju.

Grabi Rade prečicama
Preko krša i omara,
Na tren stane, obazre se,
Sam sa sobom razgovara:

„Da l' ću ići il ne ići?"
To ga tišti, kopka, dira –
Kako ovo da riješi?
Sam sa sobom razabira.

„Moram selit s ovom đecom,
Tu mi nema kolebanja
Kako ođe da živimo
Na zgarištu bez imanja?"

U mislima zaboravi
Da se domu već primako,
Iz misli ga prenu, trgnu,
Najstariji unuk Marko.

S ramena mu torbu skide,
Ponudi mu stolovaču.
Taman Rade što je sio –
Ispred vrata glas se záču.

Pita Stojan gledajući,
Svog komšiju starog Rada:
„Novosti nam pričaj kakve
Iz Cetinja našeg grada.

Da l' vijesti stižu dobre
Od prijestolnog Beograda?
Šta će s nama, seljacima,
Partizanska nova Vlada?

Da l' boljitka ima kakvog
Ili neke dobre nade,
Da se nama seljacima
Obećano pravo dade?

Je l' istina da se priča
Da se dijele neke liste,
Da za Banat, Srem i Bačku
Pišu mnoge koloniste?"

„Istina je reče Rade –
Tu vam braćo laži nema,
Saznao sam u odboru –
Kolona se prva sprema.

Pa sam i ja riješio
S porodicom poć sa srećom.
Ako s prvom sad ne stignem
Poć ću s drugom ili trećom.

Rješio sam, moram ići,
Ovoj đeci život treba,
Nek u svijet srećan idu
Đe će imat parče hljeba.

Znate kad su Ivičići
Dvades' treće odselili
Na Kosmetu, pored Drima,
Tu su pred rat gazde bili.

A ođe su, dobro znate,
Siromaštvo bili puko,
Otac im je ko kubikaš
Putevima šoder tuk'o.

Žao im je bilo poći,
Nužda goni te se mora,
Junačka je al' neplodna
Ova naša Crna Gora.

Kakav nam je ovo život?
Na krševe ove gole
Daleko smo od svačega –
Od bolnice, puta, škole.

Zlu smo svakom na udaru,
Mećavama, gromovima,
A pola nas danas evo
S popaljenim domovima.

Ne napuštam laka srca,
Moje male njive ove,
Kuću ovu i kućišta
Kolijevku i grobove."

Podiže se Stojan malo
Pa će na to reći Radu:
„Znaš što sam ti savjetova'
kad si poša u brigadu?

Da ne ideš i ne vodiš
Ćerku i tri tvoja sina,
Bješe zemlja načičkana
Od rovova, praha, mina.

Moj ti savjet izgledaše
Na izdajstvo da miriše
Ja ośetih, pa odustah,
Te ne rekoh jedne više.

Sad ti opet savjetujem –
Okani se toga puta,
U tuđini zapeta je
Sa otrovom strijela ljuta.

Što će tebe put daleki?
Što će tebe Vojvodina?
Za tebe je ovo život –
Ova šuma i planina.

Budi ođe đe druguju
Vuci, munje, grom i zmije.
I još stvari drugih bezbroj
Što planina ova krije.

Ođe su nam naši stari
Ratovali ka junaci,
Na dževerdar kleli su se
Otadžbini – miloj majci.

Boriše se vjekovima
Za čast, ponos i poštenje,
Za oružja svoga slavu,
Mrtve pretke, ovo stijenje.

Bez uzdaha, suza, plača,
Predaka nam smjele majke
S blagoslovom i sa pjesmom
Slale u boj jedinjake.

Nemoj ići, poslušaj me,
Vojvodini, novom kraju
Živi ođe k'o do sada
U rodnome zavičaju.

Tamo nema čistog zraka,
Zdrave vode ni planine,
Beskrajna je to ravnica
Puna vlage i prašine.

Sunce zađe i izađe
Ko iz zemlje iz šenice,
Tamo ti je sve drukčije –
Trava, zemlja, vazduh, tice.

Ni aluga nema gustih,
Ni litica, ni omara,
Stabljike se bilja lože –
Cerovoga nemaš žara

Od toplote takve, brate,
Nećeš imat' skoro ništa,
Kad viđeti nećeš moći
Sjajni plamen sa ognjišta.

Kuće tamo ne valjaju,
Sve su mahom od naboja,
A ni jedna od kamena
Kao što je ova tvoja.

Ni narod ti nije tamo
Kao što smo mi gorštaci,
Okani se, nemoj ići,
To nijesu dobri znaci.

Jezik drugi tamo vlada,
Promjenljiva, slaba klima,
Boleština raznih ima –
Čas je žega, a čas zima.

Mi smo dobro upamtili –
Starijih su ljudi riječi,
Da prijatelj, kum nit' brat
Od komšije nije preči.

Ne ljuti se ti na mene,
Ljubav nam je obilata –
Na tebe ću uspomene
Sačuvati k'o na brata.

Na istinskog prijatelja,
Na komšiju i na druga
Zbog rastanka, Rade, našeg
Na srcu mi neka tuga.

Ja ti, brate, tamo neću,
Ne bih tamo odselio
Da mi dadu ravnu Bačku
Ili Banat i Srem cio.

Ja živjeti ne bih moga'
Da ne gledam brda ova,
Da mi dadu Vojvodinu
Il' Dukađin do Kosova.

Kako li je ljeti ođe
Kada čovjek pogled baci
Put Kapele i Lovćena,
Kad sunčevi bljesnu zraci.

Sve se kupa i preliva
U jutarnje rumenilo –
Ove šume i planine
I njihovo zelenilo."

„Tuđu slušaj svoju sviđaj,
Narodna je poslovica"
Uđede se u razgovor,
Radov otac mračna lica.

„Odili su Crnogorci
Po zemljama Amerike,
Da zarade koru hljeba
U rudnike i fabrike.

Vraćao se mnogi nije,
Ostaviše kosti tamo,
Rudnik zlata na Aljasci
Koliko ih uze samo!

Svak za sebe zna najbolje
Što mu vrijedi, što mu treba,
Istina je mi svi znamo
Svako zlo nas ođe vreba.

Glad, bijeda, siromaštvo,
Trzavice i ratovi,
Još nedaća s njima mnogo,
Pretežak je život ovi.

Mi mislimo oprobati,
S porodicom poć' za Bačku
Napuštiti Crnu Goru
Slobodarsku i junačku.

Ko ostaje – nek ostaje,
Ostanak mu srećan neka –
Niko ne zna braćo moja
U životu što ga čeka."

Ukućani i komšije
Užurbano već tovare
Svo pokućstvo svoga doma
Na dva konja i magare.

Puno stvari i sitnica
U torbice Mara meće,
Izanđale, masne krpe
U marame i u vreće.

U antrešelj stavila je
Putnu spremu i krompire.
Blanja, pila i teslica,
Iz prtljaga toga vire.

Još alata sitnog drugog,
Kojekakve starudije,
Još oružja ima raznog,
U starinske skrinje dvije.

Puške kratke i kolaši,
Čuturice i gas-maske,
Poljski kazan i porcije
Bivše sile talijanske.

Dževerdara i kubura
Sablja jedna iz Damaska,
Na Vučji Do ugrabljena
Kad izgibe vojska carska.

Od čistoga srebra ćemer,
Pozlaćene toke sjajne,
Jatagani i kolajne
I antike neke strane.

Ima hrpa povelika
Od ordena i medalja
Za vrline, revnost, hrabrost,
S ukazima cara, kralja.

Te su skrinje dosta stare,
Na jednoj je šara dvjesta,
U miraz je baba dobi
Kad je došla k'o nevjesta.

U stanju je dosta dobrom
Izbišala niđe nije,
U njoj baba čuvala je
Pod ključ bocu od rakije.

Pazila je ovo baba
I skrivala po pećina,
Čuvala ih memle, vlage,
Od pljačkaša i tuđina.

Viknu đede „Anu, Maro,
Spremaj brže ovu đecu,
Ogrni ih i utopli
U šatoru i velencu."

Zavežljaje đede pipa:
„Ođe možeš još da staviš,
Gusle dajte, ođe mogu,
Nemoj da ih zaboraviš."

Đed poziva malu Vuku:
„Daj dijete đedu ruku.
Sa mnom će te imat muku
Star sam, grdan, mene kuku."

Ruke suve, kosa sijeda,
Primiče se pa zastade,
Skide kapu, u prag gleda
Niz lice mu suza pade.

Prag poljubi, pomilova,
Na rodnu mu kuću dragu
Pokloni se, pa šapuće
„Zbogom ostaj mili pragu.

Višnjemu se molim bogu
I njegovoj moćnoj sili,
Vjetrovima, gromovima;
U pomoć ti vazda bili.

Preko tebe prekrakaše
Ravno evo šest pasova,
Od kada te postavila
Ruka mojih prađedova.

U pjesmi si opjevana,
Branili te moji stari,
S mazgala ti i prozora
Grmjeli su dževerdari.

Pod snijegom krov ti pada,
Zažižale tuđe vojske –
Služila si za odbranu
Hrabre čete crnogorske.

Žene su te pokrivale
Bukovinom i paprati,
Čekajući s djecom tako
Dok se s vojne vojska vrati.

K'o za inat ili drugo
Dva puta te munja gađa,
Svemu ovom odoljela
Zidova ti tvrda građa.

Dvadest i pet nosila su
Prenešena preko tebe,
Tu na strani i u ratu
Ne računam ja pogrebe.

Ja te evo sad napuštam
Nek mi grijeh Bog oprosti,
Ovo nebo ovaj kamen,
U tuđ svijet nosim kosti."

Sad kolona krenu ova
Preko brda i dolova,
Potištena sa suzama
U naselja pođe nova.

Žagor, graja, pozdrav, suze,
Kolona se sporo kreće,
A pas Bjelov pred kolonom
Provlači se kroz drveće.

I on ti je eto tužan
Kod komšije što ostaje
Na mah stane i razgleda,
Sjetno gleda i ne laje.

Omladina i komšije
Na ruci se našli Radu
Priječcem ga ispratiše
Dok na tvrdu siđe džadu.

Blizanaca dvoje nose
Na začelju u naramku
Mara nosi Slobodana,
Komšinica Slobodanku.

Najstariji sinčić nosi
Uramljene mrtvih slike,
A sinovac mlađi, Mirko,
Pripasao redenike.

Razleže se okolina
Od galame, graje, vike,
Odojčadi dvoje plaču
U čađave kolijevke.

Mlađe se je sad rodilo
Pri svršetku samog rata,
To je mala sirotinja
Radovoga mlađeg brata.

U boju je poginuo,
Na samome kraju rata,
Imao je zvanje tada
Partizanskog komadanta.

Za milijem bratom Rada
Srce boli, plače, pati,
Snaha mu je odveć mlada –
Mogla bi se preudati.

U koloni ovoj sada
Ośeća se tuga neka,
Putnici se dozivaju,
Glas dopire iz daleka.

Unuka mu konja vodi –
Đede jaše na Malina.
Nikad đede nije prije
Silazio sa planina.

Nije gleda' kamione –
Nit' gazio kakvu džadu –
Nije gleda' željeznicu,
Nit' u kojem bio gradu.

Čobanin je đede bio,
On radio nije ništa
Uz diple je svirat znao
Kod ovaca u plandišta.

A ljeti je, kod ovaca,
Snježanice pio vode
Io sira i skorupa,
Borovnice i jagode.

Gleda' šumu, zelenilo,
Svod nebeski, svjetloplavi
U bukovom leža' hladu
Udisao vazduh zdravi.

Ratovi mu odnesoše
Pet sinova i tri brata,
Šest unuka ka' šest vila
Pošljednjega dade rata.

Hitri Malin brzo kaska,
Ravnicom se sada kreću,
Na džadi se jasno čuju
Kamioni kako brekću.

Pa ušima Malin striže,
Striže, streca i zazire,
Malu Vuku stalno vuče –
Snažni konj se odupire.

Čas se propne, čas se trene,
Pa u stranu naglo skrene.
Đede viče – „Stan' dijete
Taj će đavo slomit mene."

Sad nastade prava trka –
Svako grabi ko će prije
Blokiraše ka' na juriš
Kamiona tri krntije.

Sve prestiže jedno drugo –
Razdragano vrište đeca,
A invalid teški Mašan,
Na vještačku nogu kleca.

Na stranice od šasija
Tragovi se vide rata,
Na stotine ima rupa,
Od kuršuma i granata.

„Dajte prvo kolijevke.“
Šofer – vojnik naređuje
Galama je, plač i vika
On u bradu nešto psuje

„Šta ste stali k’o drveni
Dajte starce, đecu gore –
Požurite brže, brže.
Jer mi benzin sav izgore.“

Pa prihvata starce, đecu
Sve to radi hitro vješto,
Đede gleda u daljinu –
Pa razmišlja krupno nešto.

Starački se lijeno kreće
I starački pogled skreće.
Štapom kucnu spravu sivu,
Što se trese, dimi, brekće.

Utiša se žagor, graja
Od motora strašne buke,
Krenu eto prva grupa
Niz strmine i okuke.

S upravljačem spretno rade
Šoferove snažne ruke,
Al’ s krntijom ovom ima
Mnogo znoja, patnje, muke.

Svi putnici mahom stoje
Na šasije đeca vise
Ispred sebe dolje vide –
Provalije i ambise.

Sirena se snažna čuje,
Na opasnost opominje,
Pošlje dosta sati vožnje,
Ukaza se more sinje.

Neku priču započinje
Sa ženama jedan čiča
A bez desne ruke student,
O seobi davnoj priča:

„Znate kad je nekad davno
Čarnojević Arsenije
U krajeve poša’ nove,
I odveo familije.

Nedavno je Petar sveti
S slobodarske ove grude
Put Srbije i Odese
U seobe slao ljude.

Sa razlikom od nas, sada,
Što su oni išli pješke
A strani im diplomati
Napravili smetnje teške.

Bez milosti, sažaljenja,
I bez srca i pravice
Vraćali su nazad ljude
Iz Bosfora, sa granice

Bez milosti, duše, srca
Radili su ovo vješto
Diplomatski i lukavo
Da dobiju od tog nešto."

Pristigoše Zelenici,
Na obalu plavog mora
Na pola je puta ona
Dubrovnika i Kotora.

Do teretne njene luke
Naljegla je uska pruga,
A pored nje načičkani
Džak, zavežljaj, drug do druga.

U grupama śede stari
Na omote i na dronjke,
A mladići ispod oka
Pogleduju na đevojke.

Jedan mladić zagleda se,
U đevojku crnooku,
Pa pomisli − uskoro ću,
Zaprositi tu đevojku.

Uprte su mahom oči,
Put Savine manastira,
Od kud treba, svakog časa,
Da pristigne mali „Ćira".

Što je više te ga nema –
Začuđeno svako gleda
Kako saznat' kad će stići
Kada nema voznog reda.

Godine su ratne bile,
Borba nije bila laka
Porušeno, opljačkano,
Oskudica voznog parka.

Jedni pilje u pučinu,
Oni drugi u svod plavi,
Al' u smiraj sunca evo
Sirenom se „Ćiro" javi.

U susret mu masa pođe –
Pokreću se s mukom stari
Gomila se zatalasa,
Na brzine kupe stvari.

Deset stočnih vagona su
Zakačeni s malim „Ćirom"
Sumorno li izgledaju
Otvorena vrata širom.

Zar u njima putovati
U mjesece zimske ove,
Dok u krilo oni stignu
Postojbine svoje nove?

Ćebad, torbe, struke, vreće,
Prekrile su pod vagona,
A okolo, uz zidove
Druge stvari do plafona.

U stanici na peronu,
Lijevom stranom kolosjeka
Mnoštvo đece, polugole
I čupave, gladne, čeka.

Šarolike haljinice,
Od šatorskih, raznih, krila,
Padobranskog kakvog platna,
Nevješta ih ruka šila

Kroz cipele isprskale
Prstići im mali vire
UNRIN poklon našoj đeci
Neke tjesne, neke šire.

Od sirove, tanke kože
Sa oputom opančići,
Od šinjela i ćebadi
Prekrojeni kaputići.

Al’ uprkos svega ovog,
Nestašluk se đečji krije,
Neku igru zametnule
Đevojčice male dvije.

Vođa puta snabdjeven je
S dokumentom naše Vlade,
Vlast civilna ili vojna,
Svaku pomoć da mu dade.

U vagonu nalazi se
Jedna mlada bolničarka,
Oskudna je s ljekovima
Al’ je stara partizanka.

Osoblje je na mašini,
Od junačke kršne Like,
Đe se rodi Tesla slavni,
Pronalazač elektrike.

Odmaklo je komad noći,
Spustilo se davno veče.
„Braćo moja i drugovi“,
Jedan stari ratnik reče;

„Srećno novo naseljenje,
I put srećan ja vam želim,
Za rodnijem zavičajem
Ja sa vama tugu djelim

Napuštate Crnu Goru,
Na međama posne njive,
Napuštate prag, ognjišta,
Ove tvrde stijene sive.

Odlazite Vojvodini,
Na njezina žitna polja,
Tu će biti više hljeba
I budućnost mnogo bolja.“

Stroga lica, ratnik stari,
Ordenje mu krasi grudi.
Na nosila snaha svekra,
Sa napitkom nekim nudi.

Sudbinom je ljudi zovu –
Neki kažu: viša sila.
Unesoše jednog starca,
Na izdisaj na nosila

Tri je rata preturio,
Osamdeset ljeta više
U voz eto sad umire,
Šapće nešto i izdiše.

Supruga mu riječi mami
Da mu na smrt želje čuje –
Dotle crni pauk kleti
Kobnu mrežu smrti snuje.

Ko će znati il' pogodit',
Što sudbina ljudska krije –
Dom je rodni napuštio,
A u novi stiga' nije.

Leluja se i povija
Tanki plamen voštanice,
A niz lica teku suze
Rasplakane porodice

U vratima starac jedan,
Zatvoriti vrata ne da
Na istok mu pogled luta,
Vrh Lovćena da ugleda.

Skotrlja se kradom suza,
Niz staračko, blijedo lice
„Zbogom reče; rodni kraju,
Tvrda brda i glavice.

Zbogom šume i planine.
I rijeke i potoci,
Zbogom mila kolijevko,
Zbogom braćo Crnogorci."

Ravnomjerno kloporanje
Točkova se jače čuje,
Sivocrne kolutove
S varnicama „Ćiro" bljuje.

Sirena mu noć probija,
Strminom se sporo penje,
Sa naporom kroz mrak mili,
Ko ranjenik teški stenje.

U posljednjem vagonu je
Vezan brdski konjić mali,
U gužvi ga na brzinu,
Ko zna kako utrpali.

Domaćin ga neki dobri –
Ostaviti htio nije
Čas se ritne il' zarže,
Il' kopitom u pod bije.

Nikad niko saznat' neće
Šta sve ovaj prtljag krije,
Da u tuđe ko zaviri –
Ili neće il' ne smije.

Neki mangup šaljivčina
Izmislio priču vješto –
U prtljagu da se njinom
K'o mitraljez skriva nešto.

U njegove vjernost priče,
Da bi bila vjera jača –
Neki mlađi potvrdiše,
Možda ima i bacača

Kroz zidove od vagona,
Uvlače se svrdla ledna
Gladno dijete, rasplakano
Dojkom nudi majka jedna.

U krila su zaklonili,
Unučiće, bake, deke,
Majke grudi naslonile,
Na čađave kolijevke.

Za milijem zavičajem
Svi stariji kriju suze
U to guslar, mladić jedan,
Iz prtaljaga gusle uze.

Pa zapjeva pjesmu davnu,
Iz vremena hajdučije,
Kada su se u Kunaru
Uhodile čete dvije.

Udruženi klopot, škripa,
Od drveta i metala,
Smiješana s đečjim plačom
Melodija od gusala.

U jednome od vagona,
Prepirka se žučna vodi,
Vrijeme njinog iskrcanja
Ko će bolje da pogodi.

Neko reče: Tvrdim, ljudi,
Stić’ nećemo za pet dana –
U vozu smo tri i više,
Na izmaku voda, hrana.

Udarilo nevrijeme,
Mraz ledeni kako briše,
A bolesnih i nemoćnih
Svakim danom sve je više.

Presijedat dvaput treba,
Tu je snijeg, noći duge,
Mostovi su porušeni,
Pokidane svuda pruge.

Neretva se isprječila,
Brza, mutna, valovita,
Pjenuši se u virove
I pomamno k moru hita.

Uvijene, izlomljene,
Konstrukcije mosta vise,
Sredina mu potonula
U virove i ambise.

Pored pruge i mostova,
Svud bunkeri od betona,
Pokidane žice vise,
Sa stubova telefona.

Krateri su teških bombi
Zatrpali pružne šine,
Krajevi im štrče, vire,
Iznad njene površine.

Na ovome mjestu skoro,
Vodila se bitka glavna,
Za odbranu ranjenika
Dva mjeseca puna dana.“

Od putnika neko reče:
„Ala teče silovito –
Četrdeset treće tu je –
Prevario Švabe Tito.“

Gradić Konjic ostaviše
Uz Igman se voz sad penje,
Zubastijem kolosjekom
Dimi, šišti, hukće, stenje.

Ovuda su Proleteri
Po snijegu i po mrazu;
Zalili su svojom krvlju
Svaki kamen, svaku stazu.

Voz se kreće sada brže
Sarajeva evo grada,
Đe sa punim revolverom,
Srete Princip Ferdinanda.

Principovi vreli hici,
Ispaljeni tog momenta,
Uvukoše u rat strašni,
Sve narode, skoro, svijeta.

No atentat sarajevski,
Razlog rata bio nije
Već namjere osvajača
Stanje pravo da prikrije.

U stanicu teretnu ih
Manevarka crna gurnu,
Snijeg sitni padat poče,
S njim sjeverac ledan dunu.

Svi putnici srodili se
U veliku porodicu,
Iscrpljenost, glad i nemoć
Na njinome vidiš licu.

Izmiljela iz vagona
Ta velika porodica –
Tog momenta raščišćaše
Teren vojna jedinica.

„Gledaj ovu pilež reče;
Odgovorno vojno lice,
Preuzmite ručak odmah;
Moj i moje jedinice.

Što toliko oklijevate,
Radi čega, šta vas čudi?
U ratu smo dijelili
Komad proje na vod ljudi.“

U vagonu redar svakom –
Da se brine, stara, pazi,
Da ko ne bi izostao
Ili koga voz ne zgazi.

Opjevati ne umijem
Njine patnje i nevolje –
Prekrcanje iz dva maha
To će neko mlađi bolje.

Kad o tome sad razmišljam,
Viziji mi mojoj smeta –
Kad se sjetim sitne đece,
Starca od sto sedam ljeta.

Kako grabe preko pruge,
Pred mašinom zahuktalom
Posrćući pred teretom,
Bake, Majke s đecom malom.

Gladan konjić njišti, rže,
Zima jače zube steže
Pahuljice sitne lete,
A sjeverac ljuti reže.

Nabijeni k'o sardine
Već se voze deset dana –
Jutros su se dohvatili
Junačkoga Srema ravna.

Na njegova minska polja,
Završnoga okršaja –
Na hiljade pade borca,
Sloboda ga skupo staja.

Svih su naših narodnosti
Na njem' borci smjelo pali,
Sa Sovjetskom svojom braćom,
Krvcu svoju smiješali.

Dok čišćahu minska polja,
Sklanjajući smrti žice,
Da dotuku Švabu prije
Partizanske jedinice.

Sad o Sremu više neću
Ponositom i junačkom.
Prijeđoše Dunav ledni
Voz se sada kreće Bačkom.

Pipajući štake svoje –
Kao da se iz sna budi,
Progovori Mašan glasno;
„E, ovo je Bačka ljudi".

Ośeti se živost brzo
I nastade radost prava.
Svi ustaše na te r'ječi,
Nit' ko drijema niti spava.

Mašina se zahuktala
Sirena se čuje jače,
Iz prtljaga Mara uze
Flašu čiste lozovače.

Pa je pruži svekru Radu
Primi svekre ovu flašu
Da nazdraviš ka umiješ
Za seobu srećnu našu.

Radostan je primi Rade
Pomilova rukom flašu
„Ja zdravicu dižem, reče:
Za seobu srećnu našu.

Draga braćo, drage sestre,
Kćeri moje i sinovi,
Vi nejaka đeco mila
Zavičaj nam srećan novi.

Volimo se toplo, bratski
Nek nam sloga bude jaka,
I neka nam uv'jek bude
Na um Crna Gora – majka.

Nov zavičaj voljet će te
Kao žarko sunce s neba
Za nj živote svoje dati
Ako nekad to ustreba.

Zvučijahu ljudske riječi
Starog Rada u zdravici
Mašina se s dugim piskom
Zaustavi u stanici.

Na staničnoj zgradi tvrdoj
Pored krošnje starog stabla
Sa Sekićem – Feketićem
Ispisana stoji tabla.

Hitra kao po komandi,
Sva se vrata otvoriše
U njima se kolonisti,
Zagrljeni pojaviše.

Leš starca su podignuli
Omladinci na rukama,
Sudbinu mu oplakuju,
Prijatelji sa suzama.

Nek naraštaj mlađi znade,
Ti mu pjesmo moja kaži;
Ratnici mu stari evo,
Na počasnoj stoje straži.